

XX. YÜZYIL HİNT YARIMADASININ EN ÖNEMLİ HADİS ÂLİMLERİNDEN HALİL AHMED
SEHÂRENPÜRÎ: HAYATI VE İLMÎ ÇALIŞMALARI
ONE OF THE MOST IMPORTANT HADITH SCHOLARS OF THE 20TH CENTURY INDIAN
SUBCONTINENT KHALIL AHMAD, SAHARANPURI: HIS LIFE AND SCIENTIFIC STUDIES

Aşur AKYOL*
İnam ul HAQ**

Öz

Halil Ahmed Sehârenpürî, XX. yüzyıl Hint alt kıtası âlimlerinin en önemlilerinden birisi olup ilmi mevki olarak yüksek bir mertebeye sahiptir. Sehârenpürî, İslami ilimlerin birçoğunda kendini kanıtlamış, özellikle hadis, fıkıh ve tasavvuf alanlarında âlimler içinde üstün bir mevki edinmiştir. Aynı zamanda ders okutmuş ve fetvalar vermiştir. *Bezlü'l-mechûd* adlı eseri İslam dünyasında meşhur olmuş ve çokça istifade edilen eserler arasında yer almıştır. Bu makalede Sehârenpürî'nin hayatı, ilmi birikimi, hadisçilik, fakihlik, sufilik yönü ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Halil Ahmed, Sehârenpürî, *Bezlü'l-mechûd*.

Abstract

Khalil Ahmad Saharanpuri was one of the most distinguished Muslim scholars of the Indian subcontinent in the 20th century. He demonstrated himself in the all vital fields of Islamic Studies, especially in Hadith, Islamic jurisprudence, and Sufism. He was a reputable scholar of Islamic Studies and a well-known Mufti. His work *Bazlul-Majhood* became famous in the Islamic world and was one of the most widely used works. This research article purpose to introduce Saharanpuri briefly as his early life, educational background, research works (Publications) and his methodology in Sufism.

Keywords: Hadith, Khalil Ahmad, Saharanpuri, *Bazlul-Majhood*.

GİRİŞ

Hindistanlı Müslümanların hicri X. yüzyılda sünnet ve hadis müdevvenatına vukûfiyetleri neticesinde bu alanda çalışmalar yapıp eserler vermeye başlamışlar ve o günden günümüze çokça âlim yetiştirmişlerdir. Bu âlimlerden bir kısmı İslam dünyası nezdinde itibar görmüş hatta eserleri kaynak olarak kullanılmıştır. Özellikle 1900'lü yıllarda bidat ve hurafelerin yaygın olduğu ehli-sünnet dışı fırka ve meşreplerin vücut bulduğu Hint yarımadasında Sehârenpürî ilmi çalışmaları ve eserleriyle hadis ilmine büyük hizmetleri olmuştur.

Sehârenpürî hadisçiliği ile tanınmış olsa da gerek ilmi çalışmaları ve gerekse yaşantısına bakıldığında o Hanefi mezhebi mensubu olan biri olarak körü körüne taklide uymayıp taklitten kaçınan ve meseleleri ayet ve hadisler bağlamında değerlendirip aynı zamanda sahih sünneti hayata aktararak bir yaşantı haline getiren bir mutasavvıf; kendisine bidat ehli ve hurafeciler tarafından sorulan fıkhi meseleler çerçevesindeki sorulara risaleler hazırlayarak fetvalar veren bir fakih; Şii, Râfizî fırkaların itikadî sapmalarına Kuran ve hadisler çerçevesinde eserler yazan bir kelamcıdır. İşte İslam âlemi nezdinde özellikle *Bezlü'l-mechûd* eseriyle tanınmış bir âlim olan Sehârenpürî'yi tanımak maksadıyla bu makale kaleme alınmıştır.

1. Sehârenpürî'nin Hayatıyla İlgili Temel Bilgiler

1.1. Doğumu ve İsimleri

Halil Ahmed Sehârenpürî Enbîtevî, Safer 1269 (Aralık 1852) yılında Hindistan'ın Uttar Perdes eyaletine bağlı Sehârenpür şehrinin Nanota ilçesinde ikiziyle birlikte dünyaya gelmiştir. Zehiruddin ve Halil Ahmed olarak adlandırılan Sehârenpürî, doğumundan birkaç gün sonra ikizinin vefat edip kendisinin hayatta kalmasından dolayı evdeki hanımlar onu Allah Rakka¹ diye dillendirmişlerdir. Ayrıca güzelliğinden dolayı inciye benzeterek Moti² diye de adlandırmışlardır (Miretî, ts., 35-36; Hasenî, ts., I, 71-72).

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Doktora Öğrencisi (asurakyol2304@hotmail.com)

** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Doktora Öğrencisi (inaseem_84@yahoo.com)

¹ Allah korumuş demektir.

² Urducada inci manasına gelmektedir.

1.2. Nesebi, Anne ve Babası

Sehârenpûrî'nin babası Şâh Mecîd Ali el-Ensârî'dir. Baba tarafından soyu Ebu Eyyûb el-Ensârî'ye ulaşmaktadır. (Hasenî, ts., I, 19) Bu soy ağacının önemli şahsiyetlerinden biri Şeyhülislam Ebu İsmail Abdillâh el-Ensârî'dir (ö. 481/1089) (Zehebî, 1998, III, 249-253). Kendisi Ebu Eyyûb el-Ensârî'nin altıncı kuşak torunu olup 396 hicri yılında Herat'ta doğmuştur. Hanbeli olan Ebu İsmail Abdillâh el-Ensârî, yaşadığı dönemde Şeyhülislamlık rütbesine ulaşmıştır. Ebu İsmail Abdillâh el-Ensârî'nin sonraki kuşaklardan olan torunları Hindistan'ın farklı bölgelerine göç etmişler ve oralarda yerleşmişlerdir. Bu bölgelerin önemlileri ise Sehârenpûr, Odh ve Delhi'dir. Ebu Abdullâh el-Ensârî'nin torunlarından biri olan Kudüm Bedruddin Delhi'ye yerleşmiş ve Kutupminar'ın³ (<https://insanvehayat.com/hindistana-vurulan-aidiyet-muhru-kutup-minar/>) yakınında bir medrese de yaptırmıştır (Hasenî, ts., I, 21-24).⁴

Şeyhülislam Ebu İsmail Abdillâh el-Ensârî'nin soyundan Sehârenpûr ve civarındaki bölgelere (Gengûha, Nanota, Enbîte, Rampûr) yerleşen sonraki nesiller arasında Halil Ahmed Sehârenpûrî'nin dördüncü boydan dedesi (Hasenî, ts., I, 28-34) Şeyh Gulam Muhammed de bulunmaktadır. Gulam Muhammed, Hz. Peygamberin soyundan Seyyit Şah Ebü'l-Ma'âlî'nin torunuyla evlenmiştir. Bu nedenle oğlu Şeyh Kutub Ali'nin nesline Pirzâde denilmekteydi (Miretî, ts., 28-34; Hasenî, ts., I, 28-34). Seyyit Şah Ebü'l-Ma'âlî ile olan bu ilişki nedeniyle Sehârenpûrî'nin akrabalarından bazıları kendilerine Seyyit demeye kalktığında Sehârenpûrî buna karşı çıkmıştır (Miretî, ts., 32; Hasenî, ts., I, 28-34). Sehârenpûrî'nin annesi ise Mübarekû'n-nisa Begüm'dür. Annesi Hindistan'daki büyük hocalardan Mevlana Memlûkû'l-Alî'nin (ö. 1267/1851) (Kandehlevî, Nûr'l-Hasen, 2009) kızı ve Mevlana Muhammed Yakup'un (ö. 1302/1884) (Kandehlevî, Nûr'l-Hasen, 2009, 306-351) kardeşidir (Miretî, ts., 35, 36; Hasenî, ts., I, 71,72). Annesinin soyu Ebu Bekir Sıddık'a ulaşmaktadır (Hasenî, ts., I, 19; Kandehlevî, Nûr'l-Hasen, 2009, 72).

1.3. Ailesi

Sehârenpûrî, 1289/1872 yılında 21 yaşındayken Şah Hasen Askerî'nin torunu Şah Abdurrahman'ın kızı Enbiya Begüm ile evlenmiştir. (Miretî, ts., 108) Bu eşinden Muhammed İbrahim (Nazirulhak) ve kızı Munirunnisa dünyaya gelmiştir (Hasenî, ts., I, 95). 26 yaşındayken 1295/1978 yılında Behâvelpûr'da yaşadığı dönemde bir kızı daha dünyaya gelmiş ancak üç gün yaşadıktan sonra vefat etmiştir. Peşinden eşi de vefat etmiştir. (Miretî, ts., 108) Anneleri vefat ettiğinde Muhammed İbrahim (Nazirulhak) beş yaşında ve kızı Munirunnisa ise iki buçuk yaşındaydı (Hasenî, ts., I, 133, 134).

Birinci eşinden olan bu oğlu Kur'ân hafızı olmuş ve *Mişkat*'a kadar⁵ dini kitapları okumuştur. Su işleri bakanlığında çalışan bu oğlu 40 yaşında Sehârenpûrî sağken vefat etmiştir. (Hasenî, ts., I, 208, 209) Kızı Munirunnisa'dan Atiyye adında bir torunu vardı ki Sehârenpûrî'nin soyu sadece ondan devam etmiştir (Hasenî, ts., I, 325).

Birinci eşinin vefatından sonra Reşîd Ahmed Gengûhî ile yaptığı istişare sonucu Enbîteli bir hanım Munirunnisa Begüm ile evlenmiştir. Bu eşiyile hayatının sonuna kadar evli kalmıştır. Kendisi Sehârenpûrî'nin vefatından yaklaşık bir buçuk sene sonra 20 Zilhicce 1347/30 Mayıs 1929'de Medine'de vefat etmiş ve Cennetü'l-bakî'de Sehârenpûrî'nin yanına defnedilmiştir (Miretî, ts., 427; Hasenî, ts., I, 326). Bu eşinden 3 kızı dünyaya gelmiştir (Miretî, ts., 114; Hasenî, ts., I, 136). O üç kızından Zübeyde 34 yaşındayken vefat etmiş, Ümmühani ve Seleme evlenip çocuk sahibi olmuşlar. (Hasenî, ts., I, 136) Ancak kızları ve torunları zamanla vefat etmişlerdir. Sehârenpûrî'nin soyu bunlardan devam etmemiştir (Hasenî, ts., I, 325).

2. Medine Sevgisi ve Hac Seferleri

Sehârenpûrî hadis ve hadislerin sahibine olan sevgisinden dolayı onun şehrini de gönülden sevmekteydi. Medine'yi her ziyaret edişinde orada hadis dersleri verirdi. 1293/1876 yılı haccında Medine'ye gitmeye niyetlendiğinde İmdâdullah Mühacir Mekki (ö. 1317/1899) (Farukî, 2000, XX/222-224) Sehârenpûrî'ye şöyle demiştir: "Mevlevî Halil niyetin nedir? Duydum ki Medine'nin yolu güvenli değilmiş. Hacılar Medine'ye gitmeden ülkelerine geri dönüyorlar". Sehârenpûrî bu soruya cevaben şöyle demiştir: "Hazretleri Medine'ye gitme kastım kesindir. Ölüm zamanı kesindir değişmez. Bu yolda ölüm uğrarsa ne mutlu bana. Müslüman bundan başka ne ister ki. Allah kendi lütfuyla bizleri buraya kadar ulaştırmıştır. Eğer ölüm korkusuyla bu Medine yolculuğuna çıkmazsam benden daha nasipsiz kim olabilir?" (Hasenî, ts., II, 349). Bu sevgisinin sonucunda Medine'de ebedi olarak Cennetü'l-bakî'de defnedilip Hz. Peygambere komşu olması Allah'ın ona bir lütfudur. Sehârenpûrî yaşının ilerlediği son dönemlerinde Hz. Peygamberi

³ Kutbeddin Aybek tarafında Delhi fethinin simgesi olarak inşa edilen yüksek bir minaredir.

⁴ Hindistan'daki Frengi mahalli denilen hocalar söz konusu Eyyübî ailesinin üyeleridir. Bunların önemlileri arasında Molla Nizamuddin yer almaktadır. Bu zatın soyundan dünyaya gelen büyük âlimlerden önemli bir isim ise Abdulhay el-Leknevî'dir.

⁵ *Mişkat* okuma medrese eğitim sisteminde son seneden önceki seneyi ifade eder.

sık sık selamlamaya giderdi. 1345 yılındaki hac mevsiminde yaşı ilerlemiş olmasından dolayı hacca gitmemiştir. Sebebini yine onun Medine'ye karşı aşırı sevgisiyle izah etmek mümkündür. O ki hac yolculuğunda vefat edip Medine'den mahrum kalma duygusu onu hac yapmaktan engellemiştir (Hasenî, ts., I, 315-321). Sehârenpûrî'nin yakınlarına ve civarındakilere söylediği üç isteği vardı. Birincisi Arap yarımadasında İslam Devletinin kurulması, ikincisi *Bezlü'l-Mechûd*'un tamamlanması, üçüncüsü ise Cennetü'l-bakî'de defnedilmesi. İkisini görüp üçüncüsünü bekleyen Sehârenpûrî'nin vefatından sonra diğer insanlar onun bu isteğinin de kabul olduğunu müşahede etmişlerdi. (Miretî, ts., 45; Hasenî, ts., II, 455).

Medine sevgisini etrafındakilere de nakşetmeye çalışıyordu. Kendi eşine Medine'de kalmayı oradaki zorluklara katlanmayı tavsiye ederdi. Vefatından önce eşine şöyle dedi: "Her kim Medine'de kalıp buradaki zorluklara sabrederse Hz. Peygamber ona özel olarak şefaathane olacak" (Miretî, ts., 427; Hasenî, ts., II, 500).

Sehârenpûrî, Haremeyn sevgisi sebebiyle yedi kez hac yapmıştır. Yedinci hactan sonra artık memleketine dönmeyip Medine'de kalmıştır. 1293/1876 yılında Bopâl'da öğretmenlik yaptığı dönemde ilk hac vazifesini yerine getirmiştir. Bu seferinde Şeyh Ahmed Dahlan'dan hadis nakletme izni almıştır. (Miretî, ts., 43-44) Ayrıca İmdâdullah Muhacir Mekkî ile de görüşmüştür (Hasenî, ts., II, 349). 1297/1880 yılında ikinci hac seferini yapmıştır. Bu seferinde İmdâdullah Muhacir Mekkî ile ikinci kez görüşmüş ve ondan icazet-i hilafet izni almıştır (Miretî, ts., 121-124). 1323/1905 yılında hocası Reşîd Ahmed Gengûhî'nin vefatından sonra acısını hafifletmek amacıyla tebdili mekânda ferahlık vardır kabilinden olmak üzere hacca gitmiş ve orada hadis dersleri vermiştir. Bundan sonra 1328, 1333, 1338, 1344 yılında hac seferleri yapmıştır. Son seferinden sonra bir daha memleketine dönmemiştir (Miretî, ts., 348-351).⁶

3. Hicret, Hastalık ve Ölümü

Sehârenpûrî, 1344 yılındaki son hac seferinden önce memleketinden ayrılırken farklı bölgelerde edindiği bütün dostlarını ziyaret edip, onlarla vedalaşarak hac seferine çıktı. Hactan sonra muharrem ayında Medine'ye gittiğinde Sehârenpûrî'da görevli olduğu medreseye bir mektup yazarak görevinden istifa ettiğini ve Medine'de kalacağı bildirmiştir (Hasenî, ts., I, 283-293). Medine'de kaldığı sürece *Bezlü'l-mechûd*'u yazma işini iyice hızlandırmıştır. Ta ki on seneden beri (Hasenî, ts., II, 453) yaptığı bu çalışmasını 21 Şaban 1345/24 Şubat 1927'de tamamladı. 23 Şaban 1345/25 Şubat 1927'de Medine'deki ilim adamlarına büyük bir ziyafet verdi (Hasenî, ts., I, 293-294, II, 307). Sehârenpûrî böylece hayatında gerçekleştirmek istediği en büyük hayallerinden birine ulaşmıştı. Ancak bir süre sonra grip hastalığı yakalandı. Ramazan ayında kendine has olan hayat tarzını devam ettirdi. Şöyle ki; gündüz Kuran okur, gece de namazda Kuran dinlerdi. 27 Ramazan'da kısmi felç geçirdi. Bu durum onun bayram namazına dahi gitmesini engellemiştir. Bayramdan sonra hastalığı iyileşince (Hasenî, ts., I, 311-313) kendisine hac yolculuğunda refakat eden ve *Bezlü'l-Mechûd*'un yazılmasında yardımcı olan öğrencisi Şeyh Zekeriyya Kândehevî'ye tasavvufun dört silsilede el verme yetkisi verdi. Onu Şeyhu'l-hadis makamına çıkardı ve sarık giydirerek 16 Zilkade 1345/1927 yılında Hindistan'a gönderdi (Hasenî, ts., I, 311-313; Nedvî, 2003, 85). 1345 yılındaki hac mevsiminde kendisi Medine'de olmasına rağmen yaşlılığı sebebiyle Medine'den ayrı düşerim endişesiyle hacca gitmedi. Bu dönemlerde Hz. Peygamberi selamlamayı günden güne sıklaştırmıştı. Bir yandan da Mescid-i Nebevî'ye yakın bir yerde Seyyit Ahmed adlı bir zatın evinde *Sünen-i Ebi Davud* dersleri vermeye başlamış, ne var ki bu ders halkası sadece iki gün devam edebilmişti. Bir gün Sehârenpûrî Mescid-i Nebevî'den eve dönerken göğsünde bir sancı hissetmiş sonra çok şiddetli bir ateş vücudunu kaplamıştı. Ondan sonraki gün baygınlık nöbetleri de baş göstermiş, en sonunda bu baygınlık yirmi dört saati bulmuştu. 15 Rebiussânî 1346/12 Ekim 1927 tarihinde Çarşamba günü ikindiden sonra yüksek sesle Allah Allah diyerek ruhunu teslim etti. Aynı gün Medresetü's-şeriyeye'nin baş hocası Şeyh Tayyib onun cenaze namazını kıldırdı ve yatsı namazından önce Cennetü'l-bakî'de defnedildi (Miretî, ts., 425; Hasenî, ts., I, 315-321).

4. Eğitim Hayatı

4.1. İlk Eğitimi

Babası Şâh Mecîd Ali işi nedeniyle evden uzak kalması nedeniyle Sehârenpûrî'nin terbiyesi ve eğitimini dayısı Muhammed Yakup ve dedesi Memlûk Ali üstlenmişlerdir. Beş yaşındayken dedesi Memlûk Ali ilk okumasını öğretmiştir. Kur'an okuma eğitimini de dayısı vermiştir. Bu dönemde Urduca yazı yazmayı öğrenerek Urduca ile de tanışmıştır (Miretî, ts., 36). Resmi eğitimine 1274/1857 yılında başlamıştır. Annesi bazen Enbîte'deki evine bazen de Nanuta'daki baba evine sürekli gidip gelmesi nedeniyle Sehârenpûrî de bu iki şehirde ilk eğitimine devam etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Kur'an-ı Kerim ve Farsçadaki bazı temel eserleri okumuştur. Amcası Muhammed Ensar ile birlikte eğitim amacıyla amcasının

⁶ Hasenî, *Hayat-i Halîl*, I, 274'te Sehârenpûrî'nin 1345 yılında yedinci hac yapmasına dair bilgi vardır. Ancak Sehârenpûrî o sene hacca gitmemiştir. Yedinci hac 1344 yılında yapmıştır.

öğretici olduğu Gualiyâr'daki medreseye gitmişlerdir. Orada *Mizanü'a-sarf*,⁷ *Bostan Çiçekler*, 2008, XXXV/405-407, *Sarf-e mîr* (Çelik, 2017, 144), *Penç-Genc* (Kanar, 2007, XXXIII/184) kitaplarını okumuştur. O dönemde babası Mecîd Ali de aynı şehirde iş hayatını devam ettiriyordu. Sonra işten ayrılması nedeniyle memleketine dönerken oğlunu da beraberinde götürmüştür (Miretî, ts., 36-39; Hasenî, ts., I, 74-76).

4.2. Diyûbend Medresesindeki Eğitimi

Enbite'ye geri döndükten sonra özel ders şeklinde Mevlana Sehâvet'ten *Kafile* (Kılıç, 2001, XXIV/153-154) ve *Şerh Câmî'*ye (Okumuş, 1993, VII/94-99) kadarki kitapları okudu. Kalbi dini eğitime bağlı olmasına rağmen bir zaman sonra babası onu oradan alıp İngilizce eğitim veren okula kaydetti. 1283/1866 yılında Diyûbend Medresesinin inşa edilmesi ve medreseye baş hoca olarak dayısının atanmasını fırsat bilerek ve kalbindeki dini eğitim arzusu doğrultusunda İngilizce eğitimini bırakıp Diyûbend medresesine kaydoldu. Orada yeniden *kafile* dersleri almaya başladı (Miretî, ts., 40; Hasenî, ts., I, 78-79).

4.3. Sehârenpûr'daki Medrese Eğitimi

Diyûbend Medresesi'nde sadece altı ay kadar kaldıktan sonra Sehârenpûr'da Mevlana Sa'âdet tarafından kurulan ve daha sonra ismi Mezâhirü'l-ulûm olacak olan medreseye kaydoldu. İlk kurulduğunda baş hoca Mevlana Mazhar Ali Nanotevîydi (ö 1302/1885). Burada *Muhtasaru'l-me'ânî* (Benli, 2005, XXX/20-21) dersleri alarak eğitimine başladı (Miretî, ts., 40; Hasenî, ts., I, 80-81). Söz konusu medresedeki hocalar arasında bulunan Sa'âdet Ali Sehârenpûrî, Sehâvet Ali Enbitevî, Muhammed Mazhar Nanotevî, Sa'âdet Hüseyin Behârî gibi hocalardan ders aldı. Bu medresedeki ikinci yılında medresedeki hadis hocası Mazhar Ali Nanotevî'den hadis eserleri okudu. 1284/1867 yılında 15 yaşındayken *Mişkatü'l-masâbil*'i (Hatiboğlu, 2004, XXIX/258-260) okudu. Okuldaki üçüncü yılında *Sünen-i Ebi Davud* dışında hadis ana eserlerini (*Kütübü sitte* vb.) okudu. Sonraları şerhini yapacağı *Sünen-i Ebi Davud*'u bu dönemde okumamış, ancak iş hayatına girdikten sonra aynı hocadan *Sünen-i Ebi Davud*'u okudu (Miretî, ts., 43-44; Hasenî, ts., I, 82-84).

1286/1869 yılında medreseden mezun olduktan sonra aynı medresede iki sene daha *Tekmilü'l-ulûm* adı altında dini ilimlerin ilgili eserleri yeniden okudu (Hasenî, ts., I, 83).

4.4. Kur'an Hafızlığı

Sehârenpûrî'nin memleketi Enbite'de evinden uzak bir mahalle mescidinde Rahim Bahş adlı yaşlı bir hafız hatimle teravîh kıldırıyordu. Sehârenpûrî iki akrabasıyla oraya teravîh namazı kılmaya giderdi. Bir ara kendi mahallesinden yaşlıların teravîh namazı için oraya gidemediklerinden dolayı Rahim Bahş'ı teravîh namazı kıldırması için kendi mahallelerine davet ettiler. O da bu davete icabet etmekten içtinap etti. Israr etmeleri üzerine Rahim Bahş onlara: "O kadar istekliyseniz neden kendiniz Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiyorsunuz" diyerek yanıt verdi. Onun bu sözü onları derinden etkilemiş ve bunun sonucu olarak kendi aralarında onar cüz paylaşarak bir sonraki Ramazan ayına kadar Kur'an-ı ezberlemeye karar verdiler. Ertesi eğitim yılında medresedeki eğitimle birlikte Kur'an-ı ezberlemeye başladılar. Sehârenpûrî bir yıl içerisinde onca meşgalesine rağmen Kur'an'ın tamamını bu vesile ile ezberlemiş oldu (Miretî, ts., 54-55; Hasenî, ts., I, 93-95).

5. Sehârenpûrî'nin ilmi Sermayesi

Bu başlık altında Sehârenpûrî'nin meşhur öğrencileri, tasavvuftaki halifeleri ve yazdığı eserle ilgili bilgi verilmektedir.

5.1. Meşhur Öğrencileri

42 sene hocalık yaptığı dönemde kendisinden istifade eden öğrencilerin sayısının yüksek olması tabiidir. Burada meşhur olanlardan bazıları hakkında kısa bilgiler verilecektir.

5.1.1. Enver Şah Keşmîrî (ö 1352/1933)

Keşmîrî 1292/1875 yılında Keşmîr'de doğmuştur. Dini eğitimini Diyûbend medresesinde Reşîd Ahmed Gengûhî ve Halil Ahmed Sehârenpûrî gibi hocalardan dersler alarak tamamlamıştır. Mezuniyeti sonrası Diyûbend başta olmak üzere Dâbil'de⁸ bulunan medrese ve diğer yerlerdeki bazı medreselerde hocalık yapmış olan Keşmîrî tasavvuf yolunda Reşîd Ahmed Gengûhî'ye biat etmiştir. Daha sonra Gengûhî ona hilafet de vermiştir. Ciddi ilmi eserler arkasında bırakan Keşmîrî 2 Safer 1352/ 27 Mayıs 1933 tarihinde vefat etmiş (Buhârî, 2004, 59-65; Enverî, 2004; Hakkânî, 2006; Birişık-Daudi, 2002, XXV/327-329).

5.1.2. Hüseyin Ahmed Diyûbendî el-Medenî (ö. 1377/1957)

Hint Alt Kitası'ndaki dini, ilmi ve siyasi alanlarda önemli bir yeri bulunan ve Şeyhu'l-arabi ve'l-'acem lakabıyla meşhur olan Hüseyin Ahmed Medeni, 1296/1879 yılında dünyaya gelmiştir. İlk ismi Çerâğ Ali olup ancak Hüseyin Ali diye meşhur olmuştur. Dini eğitimini Diyûbend medresesinde ağabeyi

⁷ Sirâcüddîn b. Osman'ın sarf ilmine giriş mahiyetinde farsça eseridir.

⁸ Dâbil, Gucerat eyaletinde yer alan ve metropol bir şehir olan Sûrat'a bağlı bir kasabadır.

Muhammed Sıddık ve Şeyhu'l-Hind Mahmûdu'l-Hasen'nin yanında tamamlamıştır. Hadis derslerini ise 1308/1891 yılında Sehârenpûrî'nin Diyûbend'de olduğu dönemde Sehârenpûrî'den almıştır. Mezun olduktan sonra babasıyla birlikte Medine'ye gitmiştir. Medine'de dersler veren Hüseyin Ahmed Medenî, "Şeyhu Harem-i Nebevî" lakabını da burada almıştır. 1326/1908 yılında Hindistan'a geri dönen ve Diyûbend Medresesi başta olmak üzere farklı medreselerde öğretmenlik yapan Medenî, siyaset alanında Cemî'et-i Ulema'i Hind'in Genel Başkanı olarak siyasi hayatını sürdürmüş ve bir takım siyasi hadiseler nedeniyle hapislerde yatmak zorunda kalmıştır. Tasavvufta Reşîd Ahmed Gengûhî'nin halifesi olan bu büyük âlim 13 Cemadiyu'l-Evvel 1377 / 6 Aralık 1957 yılında vefat etmiştir (Miretî, ts., 161-163; Hasenî, ts., I, 158-160; Görgün, 2003, XXVIII/295-296).

5.1.3. Senâullah Amritsarî (ö. 1367/1948)

Ebü'l-Vefâ Senâullah, Amritsar'da doğdu. Soyu Minto adıyla tanınan Srinagarlı (Keşmir) bir Brahman ailesine dayanmaktadır. Ailesinin İslâm'a girmesi 1819 yılı sonrasına rastlar. Senâullah yedi yaşında babası Muhammed Hızır'ı, on dört yaşında annesini kaybetti. Amritsar'da Ahmedullah Amritsarî ve şeyhü'l-hadis Hâfız Abdülmennân Vezîrâbâdî'den, Delhi'de Seyyid Nezîr Hüseyin Dihlevî'den hadis icâzeti aldı. Kısa bir süre Sehârenpûr'da bulundu, ardından Dârülulûm-i Diyûbend'e giderek eğitimini sürdürdü. Gulâm Ahmed'i ve Kâdiyânîler'i en fazla eleştiren kişi olmuştur. Nedvetü'l-ulemâ hareketine en genç üye olarak katılmış ve ölümüne kadar on bir kişilik yürütme kurulunda yer almıştır. Senâullah Amritsarî, Ehl-i hadis ekolünün düşüncesini Hindistan'da etkin hale getirmek amacıyla 1901'de Hindistan Ehl-i Hadîs Konferansı'nı başlatanlardan biri olmuş, hayatının sonuna kadar bu kuruluştaki nâzım-ı a'lâ görevini yürütmüş, bu ekol tarafından kendisine "Serdâru Ehl-i hadis" unvanı verilmiştir. 15 Mart 1948 tarihinde vefat etmiştir (Hasenî, ts., I, 264; Birışık, 2009, XXXVI/503-506. Eserlerin sayısı yüz seksen dokuza ulaşmaktadır. Amritsarî'nin Mezâhirü'l-ulûm'da Sehârenpûrî'nin bulunduğu dönemde bulunması ve *Hayat-i Halil*'de onun Sehârenpûrî'nin talebeleri arasında yer vermesi onun öğrenci olduğunu göstermesi bakımından yeterlidir (Irakî, 2001, 178-212).

5.1.4. Muhammed İdrîs Kandehlevî (ö. 1394/1974)

Muhammed İdrîs Kandehlevî 1317/1899 yılında Bopâl'da doğmuştur. Dini eğitimine Eşref Ali Tehânevî'nin yanında başlayıp ardından Mezâhirü'l-Ulûm Medresesine geçiş yaparak Sehârenpûrî ve Zafer Ahmed Tehânevî başta olmak üzere oradaki diğer hocalarından dersler okumuştur. 1921'deki mezuniyetinden sonra ilk olarak Delhi'de bulunan Medrese-i Emnîniyye'de, daha sonra Diyûbend Medresesinde öğretmenlik yapmıştır. Bir müddet de Haydarâbâd Medresesinde hocalık yapan Kândehevî 1939 yılında Şebbîr Ahmed Osmânî'nin (ö 1369/1949) (Ahatlı-İnam ul HAQ, 2018, XX/21-52) isteğiyle Pakistan'a gelerek önce Behavelpûr sonra da Lahor'daki Camî'e-i Eşrefiyye Medresesinde hocalık görevini sürdürmüştür. Tefsir, hadis, akaid sîret ve tarih konularında eserler yazan Kândehevî 7 Receb 1394/28 Temmuz 1974 yılında vefat etmiştir (Buhârî, 2006, 113-117; Birışık, 2001, XXIV/294,295).

5.1.5. Zafer Ahmed Osmanî (ö. 1394/1974)

İ'lâ'ü's-Sünen'in yazarı Osmânî 1310/1892 yılında Sehârenpûr'da dünyaya gelmiştir. Diyûbend medresesinde eğitime başlayan Zafer Ahmed, ardından dayısı Eşref Ali Tehânevî'nin bulunduğu medreseye geçiş yapmıştır. Eğitimini Kanpûr'da tamamlamıştır (Sifil, 2013, XXXIV/67-68). Osmânî, tekmi'l-i dirâsât⁹ için hocası Sehârenpûrî'nin isteğiyle Mezâhirü'l-ulûm Medresesine kaydolup orada verilen derslerin yanı sıra Sehârenpûrî'nin Sahih-i Buhari dersine de iştirak etmiştir. Sehârenpûrî'ye biat eden Osmânî'ye Eşref Ali Tehânevî ve Sehârenpûrî tarafından el verme yetkisi (Hilafet) de verilmiştir. Osmânî 23 Zilkade 1394/8 Aralık 1974 yılında vefat etmiştir (Miretî, ts., 429; Tirmizî, 1977; Sifil, 2013, XXXIV/67-68).

5.1.6. Şeyh Muhammed Zekeriyya Kândehevî (ö. 1402/1982)

Yahya Kândehevî'nin oğlu *Evcezü'l-mesâlik*'in yazarı Muhammed Zekeriyya Kândehevî 1315/1893 yılında Kandehle'de doğmuştur. Çocukluktan 18 yaşına kadar Kandehle'de kalmıştır. 1328/1910 yılında babasıyla beraber Sehârenpûr'a gidip babası ve Sehârenpûrî'den dini eğitimi almıştır. *Bezlü'l-mechûd*'un yazılma aşamasında Sehârenpûrî'ye yardımcı olan Zekeriyya Kândehevî, şeyhiyle birlikte Medine'ye gitmiştir. Medine'de söz konusu eserin yazımı tamamladıktan sonra Sehârenpûrî ona tasavvufun dört silsilede el verme yetkisi vermiş ve onu Hindistan'a geri göndermiştir. Zekeriyya Kândehevî 24 Mayıs 1982 yılında vefat etmiştir (Hasenî, ts., II, 603-612; Kândehevî, ts., Özşenel, 2001, XXIV/298, 299).

5.1.7. Cemil Ahmed Tehânevî (ö. 1415/1994)

1322/1904 yılında Sehârenpûr'da doğmuştur. Mezâhirü'l-ulûm medresesinde birçok hocanın yanı sıra Sehârenpûrî'nin de derslerine katılmıştır. Mezun olduktan sonra Haydarabat'ta bir medresede hocalık

⁹ Mezuniyet sonrası derslerin tekrarlanması için iki senelik verilen kurs.

yapan Cemil Ahmed tasavvuf yolunda Eşref Ali Tehânevî'ye biat etmiştir. Daha sonra Pakistan'a geçip Lahor'daki Cami'e-i Eşrefiyye Medresesinde öğretmenlik görevini sürdürmüştür. 21 Recep 1415/25 Aralık 1994 yılında vefat etmiştir (Buhârî, 2006, 145-150).

5.2. Halifeleri

Sehârenpûrî, şeyhi Reşid Ahmed Gengûhî'nin vefatından sonra seyru's-sülûk yolunda Hindistan'dan hicaza kadar sayısız insanın ruhî terbiyelerine vesile olmuştur. Bu insanlara ruhî terbiyenin verilmesinde icazet ve hilafetle onurlandırdığı halifeleri şunlardır:

5.2.1. Kamuruddîn Sehârenpûrî

Mevlana Saadet Ali'nin talebesi olan Kamuruddin, şeyh Reşid Ahmed Gengûhî'ye biat edip el almıştır. Ayrıca Reşid Ahmed Gengûhî ona icazet izni de vermiştir. Reşid Ahmed Gengûhî'den sonra Sehârenpûrî de ona açıkça el alma izni vermiştir. Sehârenpûr'daki camii mescitte vaiz olarak tayin edilmiş ve özürlü olması nedeniyle hayatının son birkaç yılı hariç bu göreve devam etmiştir (Hasenî, ts., II, 579-582).

5.2.2. Muhammed Yahya Kândehevî (ö. 1334/1916)

Şeyh Zekeriyya Kândehevî'nin babası olan Yahya Kândehevî 1287/1870 yılında doğmuş, hadis ilminde Gengûhî'nin öğrencisi olup tasavvuf konusunda Gengûhî hayatta olduğu müddetçe ona bağlı kalmıştır. Gengûhî'den sonra Sehârenpûrî'ye bağlanmıştır. Sehârenpûrî, Gengûh şehrine gittiğinde ona icazet izni vermiştir. 1328 yılında Sehârenpûrî onu Sehârenpûr'a çağırarak kendisinin bulunduğu medresesinde hadis dersleri vermesini istemiştir. O da 1334/1916 yılında vefatından biraz öncesine kadar bu vazifeyi ifa etmiştir (Hasenî, ts., II, 583).

5.2.3. Abdullah Gengûhî (ö. 1339/1921)

Yahya Kândehevî'nin talebesi olan Abdullah Gengûhî, Reşid Ahmed Gengûhî'ye biat etmiştir. Onun vefatından sonra Sehârenpûrî'ye biat etmiş 1327 yılında Mezâhirü'l-ulûm'a hoca olarak tayin edilmiştir. 1328 yılında Sehârenpûrî'den icazet-i hilafet almıştır. 1339'daki vefat yılına kadar kendi memleketi olan Kândehevî'de hocalık yapmıştır (Hasenî, ts., II, 586-590).

5.2.4. Hacı Muhammed Hüseyin Habeşî

Sehârenpûrî Mekke'de olduğu dönemde ona silsile-i Nakşibendiyye'de el verme yetkisi vermiştir. Ancak Türk inkılabı döneminde izi kaybolmuş ve kendisi hakkında başka bilgiye rastlanamamıştır (Miretî, ts., 429).

5.2.5. Âşık İlâhî Miretî (ö. 1360/1941)

Sehârenpûrî'nin hayatı hakkında ana kaynak olan *Tezkiretü'l-Halil*'in musannifi olan Âşık İlâhî Miretî 1298/1881 yılında doğmuştur. Dini ilimleri Lahor'da okumuş, 1316/1898 yılında Gengûh'a gidip Reşid Ahmed Gengûhî'den el alıp ona biat etmiştir. 1317 yılında Nedvetü'l-uleme'ya (Özcan, 2006, XXXII/514-515) hoca olarak tayin edilmiştir. Birkaç ay sonra memleketine geri dönmüştür. 1344/1925 yılında Mezâhirü'l-ulûm Medresesine yönetici olarak tayin edilmiştir. Gengûhî'nin vefatından sonra Sehârenpûrî'den el alarak ona biat etmiştir. Daha sonra Sehârenpûrî ona hilafet izni de vermiştir. Âşık İlâhî Miretî 1360/1941 yılında vefat etmiştir (Hasenî, ts., II, 590-591).

5.2.6. Feyzu'l-Hasen Gengûhî

Halil Ahmed Sehârenpûrî'nin hanımının yeğenidir. Kanpûr şehrinde babasından Arapça eğitimini aldıktan sonra basım işleri ve ticaretle iştigal etmiştir. Sehârenpûrî'den el alıp ona biat ettikten altı sene sonra Sehârenpûrî ona hilafet izni verilmiştir (Hasenî, ts., II, 594).

5.2.7. Fahrüddin Pânipettî (ö. 1373/)

Demir yolları kurumunda çalışmaktaydı. Sehârenpûrî'den el alıp ona biat ettikten altı sene sonra şeyhi tarafından ona hilafet izni de verilmiştir. 1373/ yılında vefat etmiştir (Hasenî, ts., II, 596-598).

5.2.8. Muhammed İlyas Kândehevî (ö. 1363/1954)

Tebliğ cemaatinin kurucusu olan Kândehevî 1303/1954 yılında doğmuştur. Gengûh şehrinde abisi Yahya Kândehevî'nin öğrencisi olmuştur. Tasavvuf yolunda Gengûhî'den el almış ve onun vefatından sonra Sehârenpûrî'ye biat etmiştir. Bir müddet sonra da Sehârenpûrî ona hilafet izni vermiştir. Mivât şehrini merkez edinerek Kândehevî'nin başlattığı tebliğ hareketi bugün dünyanın birçok yerinde bilinmektedir. *Hayatu's-sahabe*'nin yazarı Yusuf Kândehevî'nin babası olan Muhammed İlyas Kândehevî 1363/1954 yılında vefat etmiştir (Hasenî, ts., II, 598-602; Nedvi, 2009; Buhârî, 2006, 79-87; Alper, 2001, XXIV, 295-296).

Halifeleri arasında Muhammed Zekeriyya Kândehevî ve Muhammed Zafer Ahmed Tehânevî de yer almaktadır (Miretî, ts., 429). Onlarla ilgili bilgi öğrenciler bölümünde verilmiştir. Bunlar dışında Reşid Ahmed (Miretî, ts., 429) adlı bir zatın ismi de zikredilmektedir, kendisinin Encümen Hidâyetü'l-İslâm'da müderris olması dışında başka bir bilgiye rastlanamamıştır.

5.3. Eserleri

5.3.1. Berâhîn-i kâtî'a alâ Zalâmî'l-Envârî's-sâtî'e

Hicri XIII. yüzyılın sonlarında Delhi, Diyûbend ve Sehârenpûr'un bazı medreselerindeki hocalardan, mevlit okumaya, o yöredeki yaygın şekline ve bir takım geleneksel inanışlara dair fetva istenmişti. Buna hocalar tarafından reddiye mahiyetinde cevaplar verildi. O dönemlerde âlimler tarafından aynı minvalde başka fetvalar da serdedilmişti. Verilen bu fetvalar o bölgedeki geleneklere bağlı olan halkı kızdırmıştı. İmdâdullah Muhacir Mekki'ye bağlılığı bilinen Abdusseme' adlı bir zat *el-Envârü's-sâtî'e der beyâni Mevlit ve Fatiha* adlı bir eser yazdı. Eserde söz konusu geleneklerin sünnete muvafık olup doğru olduğunu savunmuştu. Reşid Ahmed Gengûhî'nin imasıyla Sehârenpûrî bu kitaba 1304 yılında *Berâhîn-i kâtî'a alâ Zalâmî'l-Envârî's-sâtî'e* adlı reddiye eserini yazdı. Bu eser basıldıktan sonra Hindistan'da sonu gelmeyen münazaralar başlatmıştır (Hasenî, ts., II, 547-552).

5.3.2. Hidâyâtü'r-reşid ilâ ifhâmî'l-enid

Sehârenpûrî'nin Behâvelpûr'da kaldığı dönemde Şiî yazar Seyyit Farzend Hüseyin tarafından içeriği Hulâfe-i selâse¹⁰ ve diğer sahabeye tanlarla dolu bir risale yazmıştı. Bir kısım kişiler tarafından bu risaleye reddiyeler yazıldı. Seyyit Farzend Hüseyin reddiyelere cevâbu'l-cevapla mukabelede bulundu. Seyyit Farzend Hüseyin'in cevâbul-cevapları Sehârenpûrî'ye kadar ulaştı. Sehârenpûrî, şeyhi Reşid Ahmed Gengûhî'nin imasıyla Şii kaynakları incelemeye başlamış ve reddiye mahiyetindeki bu eserini 1304/1887 yılında tamamlamıştır (Hasenî, ts., II, 552-556).

5.3.3. Midrakatü'l-kerâme 'alâ Mirâtî'l-imâme

Sehârenpûrî'nin iki eseri Bareilly'deki Misbâhu'l-'ulûm Medresesine gittiği dönemde basılmış ve bu eserler toplumda tartışmalara neden olmuştu. Söz konusu eserin yazılma nedeni, bir kişinin 1306-1308 yılları arasında Şiîlerle olan tartışmalar sonucu birkaç soru alarak Sehârenpûrî'nin yanına gelmiş ve Sehârenpûrî onun sorularına cevap verip daha sonra ilgili konuları içeren bu eserini kaleme almıştır. Bu eser basılmış ancak daha sonraları izine rastlanmamıştır (Hasenî, ts., II, 556-55; Sehârenpûrî, 2006, I, 79-80).

5.3.4. İtmâmü'n-ni'am 'alâ tebvîbî'l-hikem

Sehârenpûrî'nin, hicri 1313 yılında Diyûbend'de II. derecede hoca olduğu zamanda İmdâdullah Muhacir Mekki'nin emriyle İbn Ata İskenderî'nin eseri *Tenvir fi İskati't-tedbir'in* Şeyh Aliyu't-Tekî'nin düzenlediği *en-Nehcü'l-etem fi Tebvîbî'l-hikem* adlı eserin Urduçaya yaptığı tercümedir. Sehârenpûrî, Eşref Ali Tehânevî'ye bu eserin basımını yapmasına izin vermiştir. Tehânevî de İmdâdullah Muhacir Mekki'nin emriyle eseri bastırıp eserin ismini de *İtmâmü'n-ni'am 'alâ tebvîbî'l-hikem* koymuştur. Bu eserin basımıyla ilgili fazla bilgiye rastlanmasına rağmen Sehârenpûrî'nin halifesi Abdullah Gengûhî tarafından üzerine *ikmalu's-şim* adlı bir şerh yazıldığı bilinmektedir (Hasenî, ts., II, 558-560; Sehârenpûrî, 2006, I, 80).

5.3.5. el-Mühenned 'ale'l-müfenned (*Tasdîkât li-def'i't-telbîsât*)

Sehârenpûrî'nin, *el-Envârü's-Sâtî'e* ve *el-Barâhînu'l-kâtî'e* adlı eserlerinin basılması Hindistan'ın ilmi mahfillerinde deprem etkisi oluşturmuş hatta bunun artçı sarsıntıları Hicaz'a bile ulaşmıştı. 1317/1899 yılında İmdâdullah Muhacir Mekki'nin vefatı ve 1323/1905 yılında Reşid Ahmed Gengûhî'nin vefatından sonra Diyûbend ekolüne karşı sistematik bir şekilde muhalefet ortaya çıkmaya başladı. Bu muhalefetin öncülerinden biri Ahmed Rıza Hân Birelvî (1856-1921) (Birişik, 2008, XXXV, 61-64) Diyûbend âlimlerinin dini konularla ilgili bir kısım yazılarını alıp üzerine kendi yorumlarını ekleyerek önce *Temhîd-ı İman bi Ayât-i Kur'ân* sonra *Hussâmu'l-haremeyn ala Menheri'l-küfr-i ve'l-meyn* adlı risale sayılabilecek eserler yazmış sonra da bu eserleri Hicaz'daki âlimlere götürmüştü. Bu yazarlar hakkında hicazdaki bir kısım âlimlerden tekfir fetvası aldı. Bir kısım âlimler de bu tekfir fetvasına imza atarak tasdik ettiler. O dönemde Sehârenpûrî ve Seyyit Hüseyin Medenî Hicaz'da bulunmaktaydılar. Hicaz âlimleri Sehârenpûrî ve Seyyit Hüseyin el-Medenî'yi tanıdıklarından dolayı Ahmed Rızâ Hân Birelvî'nin kitabına dayanarak yirmi yedi soru hazırladılar ve Diyûbend âlimlerinin görüşlerine sundular. Âlimler arasında bulunan Sehârenpûrî bu yirmi yedi soruya cevap niteliğinde olan *el-Mühenned 'ale'l-müfenned* adlı eserini yazmıştır. Hicaz ve Mısır âlimleri bu kitabı tasdik etmişlerdir. Bu eser 1325/1907 yılında basılmıştır (Hasenî, ts., II, 560-565; Sehârenpûrî, 2006, I, 79).

5.3.6. Tenşitü'l-Ezân fi tahkiki mahalli'l-Ezân

Cuma namazının ikinci ezanın cami dışında mı yoksa cami içinde mi okunması gerektiği konusundaki tartışmalar çerçevesinde Sehârenpûrî'nin kaleme aldığı eserdir. Tartışmanın sebebi Birelvî âlimlerinin ezanın dışarda okunması gerektiğini savunurken Diyûbendî âlimleri ezanın cami içinde veya mihrap yakınında okunmasının müstehap olduğu tartışmasıdır. Bir Diyûbendî âlimi olan Sehârenpûrî,

¹⁰ Hulâfe-i selâseden maksat Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'dır.

konuyu Kuran-sünnet çerçevesinde ele alarak ehli-sünnetin görüşünü ortaya koyduğu ve Birelviler'e cevap niteliğinde bir eserdir (Hasenî, ts., II, 566-567; Sehârenpûrî, 2006, I, 80; Özşenel, 2009, XXXVI, 311).

5.3.7. el-Mügtenem fi zekâti'l-ğenem

Keçilerin zekâtiyla ilgili soru ve cevapları içeren fetva niteliğinde bir risaledir (Hasenî, ts., II, 566-567).

5.3.8. es-Su'âl 'an cemâ'i 'ulemâ'i ş-Şi'a

Şi'a'nın Kur'an anlayışını sorgulayan bir eserdir (Özşenel, 2009, XXXVI, 311).

5.3.9. Fetâvâ-yı Mezâhirü'l-'ulûm

Sehârenpûrî'nin Mezâhirü'l-'ulûm Medresesi'nde müderrisken verdiği fetvaların bir araya getirildiği dört ciltlik Urduca bir eser olup ilk cildi neşredilmiştir (Özşenel, 2009, XXXVI, 311).

5.3.10. Bezlü'l-mechûd fi Halli Sünen-i Ebi Davud

Sehârenpûrî'nin bu eserini farklı zamanlarda yazmayı planlamasına rağmen hepsinde de tam olarak başlayamamıştır. Üçüncü yazma denemesini 1329 yılında başlamış ve eserin isminin *Hallü'l-ma'kud el-mülakkab bi't-talik-i-mahmûd ala Sünen-i ebi Davud* diye olmasını düşünmüştü. Hatta yazdığı notlarda bu isim mevcuttu. Bu denemesi de inkıtaa uğramıştır. 1335 yılında talebelerinden Hüseyin Ahmed Medenî ve Şeyh Zekeriyya Kândehevî ile istişare ederken bu konudaki isteğini: "Eğer siz bana yardım ederseniz ben bu çalışmayı tamamlayabilirim", diyerek dile getirmiştir. Onların bu fikre evet demeleriyle birlikte Sehârenpûrî 2 Rebiyülevvel 1335/ 27 Aralık 1916 yılında şerhte kullanabileceği gerekli kaynakları tespit edip temin ettikten sonra şerhini yazmaya koyulmuştur (Miretî, ts., 270-71). Tam 9 sene sonra 1344 yılında hicaza gittiğinde bu iki öğrencisini de beraberinde götürmüştür. Orada bu ilmi çalışmalarını beraberce yürütmüşlerdir ve böylece 23 Şaban 1345/26 Şubat 1927 yılında bu kıymetli çalışmasını tamamlamıştır. Bitirmesi münasebetiyle orada bulunan ulemaya büyük bir ziyafet vermiştir. Eserin ilk baskısı 5 cilt halindeydi. Sonralarda 20 ciltlik baskısı da yapılmıştır (Hasenî, ts., II, 568-576).

6. İş Hayatı

Mezahiru'l-Ulûm'da: Sehârenpûrî, 1288/1871 yılında mezun olduğu Mezahiru'l-Ulûm'a Mu'înu'l-müderris¹¹ olarak ataması yapılmıştır. Medresenin tatil zamanlarında (Şaban ayının ortasından Şevval'in başlangıcına kadar) boş durmamış, Lahor'daki Oryantal Lisesine giderek Feyzu'l-Hasan Sehârenpûrî'den Arapça dersi almıştır.¹² Oradan dönüşünde Mezâhiru'l-ulum'a gitmek yerine dayısının da öğretim kadrosunun içinde yer aldığı Diyûbend Medresesine gitmiştir (Miretî, ts., 68; Hasenî, ts., I, 90-92).

Mensûrî'de:¹³ Diyûbend Medresesinde bulunduğu dönemde Mensûrî şehrinde bir ilim sahibi Diyûbend'e gelerek Sehârenpûrî'nin dayısı Mevlana Yakup'tan Arapça bir kamusun tercüme edilmesi konusunda Arap dili ve edebiyatında uzman olan birinin söz konusu eseri tercüme etmesi konusunda yardımını ister. Mevlana Yakup konuyla alakalı olarak Sehârenpûrî'yi görevlendirir. Bu görevlendirme vesilesiyle Sehârenpûrî Diyûbend'ten Mensûrî şehrine gitmiştir. Bir süre Mensûrî'de kalan Sehârenpûrî, buradan Menglor'a gitmiştir (Miretî, ts., 68; Hasenî, ts., I, 92). Arapça kamusu tercüme edip etmediğine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Menglor'da: Mensûrî'de eğitim öğretim faaliyetlerinin azlığı ve tasavvufi bir ortamın da bulunmaması sebebiyle Sehârenpûrî'nin gönlü bir türlü Mensûrî şehrine ısınmamıştı. Dolayısıyla Sehârenpûrî burada kalmayıp Menglor'a geçmiş ve oradaki Medrese-i Arabiyye'de dört sene hocalık yapmıştır (Miretî, ts., 68; Hasenî, ts., I, 117).

Bopâl'da: 1293/1876 yılında Bopâllı Mevlana Cemaleddin, Mevlana Muhammed Yakub'u Bopâl'a hocalık yapmayı davet eder. Ama kendisi Diyûbend'i bırakmak istemez. Yerine yeğini Sehârenpûrî'yi oraya gönderir. Sehârenpûrî kendi şeyhi Reşîd Ahmed Gengûhî'den (ö. 1323/1905) (Edrevî, 1997; Miretî, ts.,; Gazalî, 1996, XIV, 24-25) izin alarak oraya gider. Orada olduğu zaman içerisinde Bopâl Müftüsü Abdulkayyum'dan hadis senedi ve icazeti almıştır. Oranın havası sağlığını menfi yönde etkilediğinden memleketine dönmek ister. Şeyhi Reşîd Ahmed Gengûhî'ye mektup yazıp izin ister. Ancak o "başka bir iş bulmadıkça orayı terk etmemesini yazar". Sehârenpûrî de orada kalır. Orada kaldığı süre zarfında ilk hac seferini yapmıştır (Miretî, ts., 116-117; Hasenî, ts., I, 118-119).

¹¹ Yardımcı hoca: Okulda temel dersler veren demektir.

¹² Hasenî, *Hayat-i Halil*'de bu seferin gerçekleşme tarihi 1888 yılı olarak gösterilmiştir. Ancak mezun olduğu tarihe bakılınca Lahor'a gerçekleştirdiği bu seferin 1889 yılında olduğu açıktır.

¹³ Miretî, *Tezkiretü'l-Halil*'de "Sâd" harfiyle yazılmışken Hasenî, *Hayat-i Halil*'de (s. 90) Mesûrî olarak "Siin" harfiyle geçmektedir.

Sikandrâbâd'ta¹⁴: Sehârenpûrî hac dönüşü Bopâl'e dönmeyip memleketi Enbîte'ye gider. Bir müddet burada kaldıktan sonra Bülendşehir'in Sikandrâbâd ilçesindeki Medrese-i Arabiyye'ye hocalık yapmaya gider. Sehârenpûrî açık sözlü olması nedeniyle burada batıl kabul ettiği düşüncelere sert tepki göstermiştir. Buna mukabil Sikenderâbâd'ta bulunan bir takım fırka mensupları Sehârenpûrî'nin düşüncelerine karşı çıkıp karşıt propagandaya başlarlar. Sehârenpûrî bu propagandalara sabırla tahammül gösterirken iş daha da kötüleşir. Bunun üzerine şeyhi Reşid Ahmed Gengûhî'ye oradan ayrılması için bir mektup yazar. Ama şeyhi oranın Sehârenpûrî'ye ihtiyacı olduğunu gerekçe gösteren bir teselli mektubuyla oradan ayrılmamasını ister. Böylece Sehârenpûrî Skenderâbâd'taki görevine devam eder. Ancak kendisine karşı propagandalar tehdit boyutuna ulaştığında Sehârenpûrî'nin oradan ayrılma mecburiyeti vuku bulduğundan şeyhi Reşid Ahmed Gengûhî'nin izniyle memleketine geri dönmüştür (Miretî, ts., 119-120; Hasenî, ts., I, 131).

Behâvelpûr'da: Behâvelpûr Baş Kadısının isteğiyle Sehârenpûrî'nin dayısı Sehârenpûrî'yi oradaki medreseye hoca olarak gönderir. Sehârenpûrî Behâvelpûr'daki ilk yıllarında Behâvelpûr Nevvâb'ının (Özcan, 2007, XXXIII, 67-68) Medresesinde hocalık yapar. Bir müddet sonra oradaki tüm İlahiyat Okulları memuru seviyesine yükseltmiştir dönmüştür (Hasenî, ts., I, 132-134). Sehârenpûrî orada on bir yıl kalmıştır. Orada kaldığı zaman içerisinde *el-Berâhînü'l-kâti'e*¹⁵ adlı eserin 1304/1887 yılında ortaya çıkışıyla bazı karşı ekoller Sehârenpûrî'ye İsmâilî¹⁶ ve Vehhâbî¹⁷ diyerek onun hakkında kâfir fetvası vermişlerdir. Behâvelpûr Nevvâb'ının isteğiyle kendi sarayında bu konuları tartışmak ve bir sonuca varmak için dört gün süren bir münazara yapılmış ve münazarayı Sehârenpûrî kazanmıştır. Ancak bu yenilgi sebebiyle karşı taraftakilerden tepkiler çoğalmış hatta Sehârenpûrî istifasını vermek zorunda kalmıştır dönmüştür (Miretî, ts., 124-127; Hasenî, ts., I, 143-147).

Birelî'de (Bereyli, Bareilly): Sehârenpûrî 1306/1889 yılında Behâvelpûr'dan kendi memleketine döndükten sonra Birelî şehrindeki Misbâhu'l-ulûm Medresesinde bir hocaya ihtiyaç duyulduğunda Şeyhi Reşid Ahmed Gengûhî Sehârenpûrî'yi oraya gönderdi. Sehârenpûrî orada iki sene boyunca hadis ve fıkıh dersleri vermiştir. Bareilly'de kaldığı müddetçe hem Birelvî (Birişik, 2008, XXXV, 61-64) ekolüne mensup kişilerle hem de Şii düşünceye mensup kişilerle ilmi mücadeleler vermiştir. Bunlardan hareketle *Mitrakatü'l-kerâme* adlı eserini yazmıştır (Miretî, ts., 155-161; Hasenî, ts., I, 152-155).

Diyûbend'de: Sehârenpûrî, 1308/1891 yılında şeyhi Reşid Ahmed Gengûhî'nin isteğiyle Diyûbend'e hoca oldu ve oradaki görevi ikinci derece hocalık¹⁸ idi. Başta *Sahîh-i Müslim* olmak üzere diğer hadis eserlerini, *Hidâye*'nin (Kallek, 1998, XVII, 471-473.) ikinci cildini ve *et-Telvîh ala't-Tavzîh* (Özen, 2011, XL, 454-458) gibi eserleri okutmuştur. O dönemlerde bu medresenin birinci derece hocası Şeyhu'l-Hind Mahmûd Hasen Diyûbendî (ö. 1339/1920) idi (Buhârî, 2006, 36-39).

İkinci kez Mezâhirü'l-ulûm'da: 1314/1897 yılında Reşid Ahmed Gengûhî Mezâhirü'l-ulûm'un idarecisi olarak tayin edildi. Gengûhî idareciliği döneminde Mezâhirü'l-ulûm'un ihtiyaç duyduğu baş hocalık kontenjanını Sehârenpûrî'yi getirerek gidermiştir. Sehârenpûrî bu medresede tefsir, hadis, fıkıh, akaid, mantık, Arap dili ve edebiyatı gibi konuların alt seviyeden alarak üst seviyeye kadar olan dersleri okutmuştur (Miretî, ts., 189-190; Hasenî, ts., I, 158, 173-17). 1319/1902 yılında medreseyi yönetme konusunda çıkan ihtilaflar nedeniyle Reşid Ahmed Gengûhî medresenin idarecilik görevinden istifa etmiş ve onun medreseye baş hoca olarak getirdiği Sehârenpûrî de görevden alınmıştır. Bu sebeple hoca bir daha dönmek üzerine memleketine gitmeye niyetlenmiştir. Reşid Ahmed Gengûhî ve Sehârenpûrî'den sonra medresede meydana gelen büyük karışıklıklar şehrin emniyet yetkilileri tarafından hakem olarak el atılması ve teftiş sonucunda medrese yöneticilerinin azledilmesi ve yeni bir yönetim kurulması kararıyla birlikte sona ermiştir. Yeni yönetim Sehârenpûrî'nin tekrar aynı göreve dönmesine sağladı. Karışıklık döneminde de Sehârenpûrî öğrencilere ders vermeye devam etmiştir. Bundan dolayı yeni gelen yönetim Sehârenpûrî'ye kendisinin verdiği derslere karşılık gelen ücreti vermeyi teklif ettiğinde Sehârenpûrî bu teklifi takva açısından reddedip, söz konusu dönemde resmi görevi olmadığını gerekçe olarak zikretmiştir (Hasenî, ts., I, 185-188). Sehârenpûrî, 1333/1914 yılında Hac seferi dönüşünde bazı siyasi nedenlerinden dolayı tutuklandı. Serbest bırakıldığında tekrar aynı medresede karşılıksız ders vermeye devam etmiştir. Hindistan'da kaldığı sürece Sehârenpûrî bu işten hiç ayrılmamıştır. Hicâz'a yaptığı son yolculuk nedeniyle Hindistan'daki iş hayatı sona ermiştir.¹⁹

¹⁴ Hindistan'daki Bülendşehir adlı şehrin ilçesi.

¹⁵ Eser hakkında detaylı bilgi bu makalenin eserlerle ilgili bölümünde bulunmaktadır.

¹⁶ Sîhlere karşı Hindistan'da büyük cihad hareketini başlatan Şah Veliyyullah Dihlevî'nin torunu Şah Muhammed İsmail'in nisbesidir.

¹⁷ Muhammed b. Abdî'l-Vehhâb'a nibetle.

¹⁸ Üstünlük ve verdiği dersler açısından üstten ikinci seviye.

¹⁹ Bu yolculuk ve bundan sonraki hayatıyla ilgili bilgi "Medine sevgisi ve Hac Seferleri" başlık altında bulunmaktadır.

7. Sehârenpûrî'nin Hadisçilik yönü

Sehârenpûrî'nin hocalık hayatında okuttuğu dersler arasında hadis çok önemli bir yer tutmaktadır. Hicaza gittiğinde bu hadis derslerini orada da okutma gayreti içinde olmuştur. Hatta vefatından az bir zaman önce Medine'de hadis dersleri vermeye başlamış ancak hastalığı nedeniyle buna devam edememiştir. O hadis sevgisini şu sözleriyle anlatmaya çalışmıştır: "İlimlerin en şerefli hadis ve fıktır ki kurtuluş amele bağlıdır ve amel bu iki ilme dayanır." Bu konuda şunu da söylemiştir: "hadis bilmek sadece lafızların tercümesi değildir, nazari ilimleri bilmenin yanında vehbî bir melekenin de olması gerekir. Buna tefekkuh denir. Allah'ın verdiği bu nimet fıkhî hadise şarih yapar. Dolayısıyla bütün bunlar sonsuz derya niteliğindedir ki; (bunlarla ilgili) yüzlerce eser yazılmış ama her dönemde yeni bir esere ihtiyaç duyulur (Hasenî, ts., I, 500).

Sehârenpûrî'nin en büyük arzularından biri Ebu Davud'un *Sünen*'ine şerh yazarak ilim taliplilerinin hizmetine sunmaktır. Bu arzusunun hadis konusunda ilmi birikimini ortaya koyduğu ve son eseri olan *Bezlü'l-mechûd*'u yazarak yerine getirmiştir. Sehârenpûrî bu şerhinde *Sünen* hadislerin senedlerini sıhhat ve zayıflık bakımından değerlendirmesini yapmış (Sehârenpûrî, 2006, I, 211, 274; III, 186, 187; XIII, 215), senedde bulunan kapalılığı gidermeye çalışmış yapmış (Sehârenpûrî, 2006, I, 171, 209, 468; III, 317, 405), raviler hakkındaki değerlendirmelerini cerh ve tadil imamlarının sözleri bağlamında ravinin isminin ilk geçtiği yerde yapmış (Sehârenpûrî, 2006, I, 165, 170, 171, 175, 177, 190, 191, 200, 227, 245, 348; XI, 490) ve birbirine benzer bazı ravilerin isimlerinin okunuşlarını yazmıştır (Sehârenpûrî, 2006, I, 364, 560; III, 235, 303; VIII, 324). Sehârenpûrî *Sünen*'in metin kısmını şerh ederken hadislerde geçen kelimelerin açıklamaları üzerinde durmuş (Sehârenpûrî, 2006, II, 15; V, 28, 70, 212, 285, 286, 510; VI, 381, 597.), hadisleri ayetlerle ve hadislerle bağlantı kurarak açıklamış (Sehârenpûrî, 2006, II, 19, 383, 414, 505; III, 20; IV, 183, 256, 257, 258, 261, 340, 349, 358; V, 186, 188, 245), ihtilaflı gibi görülen hadisler hakkında çözüm önerileri sunmuş (Sehârenpûrî, 2006, I, 198; III, 402; IX, 12; X, 526) bab başlıklarının hadislerle olan münasebetini sorgulamış ve bab sonlarında genel ilkeler oluşturmaya çalışmıştır (Sehârenpûrî, 2006, VII, 161, 165). Mezheplerin oluşmasında etki eden hadislerdeki lafız ve rivayet ihtilaflarını çözme yönünde çaba sarf etmiş (Sehârenpûrî, 2006, VII, 127-128; XI, 414) ve fıkhî konularda ise mezhep mensubiyetini ön plana çıkararak meseleleri çözmeye çalışmıştır (Sehârenpûrî, 2006, I, 192, 491). Bu hususta diğer mezheplerden farklı görüşler almış, sonunda Hanefî mezhebinin görüşünün doğru olduğunu ispata çalışmıştır.

7.1. Hadis Sened ve İcazetler

Eğitim hayatında farklı hocalardan ders alan Sehârenpûrî'nin hadis derslerinde temel hocası Mazhar Nanotevî'dir. Ayrıca onun dışında bazı hocalardan da hadis dersleri ve icazetleri almıştır. Aşağıdaki onun hadis icazeti aldığı hadis senedleri verilmiştir.

Birinci sened: Sehârenpûrî < Mazhar Nanotevî < Memlûkü'l-Ali Nanotevî < Reşîduddin Hân Dihlevî < Şah Abdulaziz < Şah Veliyyullah.²⁰

İkinci sened: Sehârenpûrî < Mazhar Nanotevî < Şah Muhammed İshak Muhacir < Şah Abdulaziz < Şah Veliyyullah (sadece Sahih-i Buhari senedidir.)

Üçüncü sened: 1293/1876 yılında Bopâl medresesinde hocalık yaptığı sırasında aşağıda zikredilen senedi ve izni almıştır. Bu yolla Buhari'nin *Sahihü'l-i*, Tirmizi'nin *Sünen*'i ve *Şemail*'i, Müslim'in *Sahih*'inin bir kısmı, Şah Veliyyullah'ın Muselsel hadisler ve *ed-Dürrü's-semîn fi mübeşşirâti'n-nebiyyi'l-emîn*'i (Erdoğan, 2010, XXXVIII, 262-267) okumuştur. İşte bunların senedi şu şekildedir.

Sehârenpûrî < Abdulkayyum Budhânevî < Şah Muhammed İshak Muhacir < Şah Abdulaziz < Şah Veliyyullah.

Dördüncü sened: 1293/1876 yılındaki ilk hac seferinde Mekke'de Şafiî Müftü Seyyit Ahmed Dahlân'dan hadis senedi almıştır.

Beşinci sened: Medine'de Şah Abdulganî'den tüm hadis eserleri için izin ve dua almıştır.

Altıncı sened: Medine'de Makedonyalı Şeyh İsmail b. İdris Rûmî kendisine *Sihâh* (Muhtemelen *Kütüb-ü Sitte*'dir) için mutlak izin vermiştir.

Yedinci sened: 1323/1904 yılında III. Hac seferinde Şafiî Müftü Şeyh Ahmed el-Berzencî (1231-1304 / 1816-1886) ona tüm hadis eserlerini, makul ve menkul ilimler için izin vermiştir (Miretî, ts., 43-47; Hasenî, ts., I, 83-92).

²⁰ Medresenin son yılındaki hadis derslerini genelde bu yoldan almıştır.

7.2. Hadis eserleri üzerindeki çalışmaları

Sehârenpûrî hadis konusunda genelde hadis hocası, özelde ise *Bezli'l-Mechûd*'un şârihi olarak bu alanda önemli bir yere sahiptir. Ayrıca hadis kaynaklarına ulaşılmasını kolaylaştırmak için de bazı çalışmalar yapmıştır. Abdurrezzak'ın *Musannefi*'nin üçüncü ve dördüncü ciltlerini istinsah ettirip, kendisi düzeltmeler yapmıştır. Haydarabâd'ın Asifiyye Kütüphanesinden biri tarafından *Beyhakî*'nin bir kopyasının Gengûh'a getirildiğinde 10 cilt olan kitabın 8 cildini istinsah ettirmiştir. Sind Bölgesinden olan birinin elinde İbn Ebi Şeybe'nin *Musannefi*'nin el yazısı vardı. Sehârenpûrî onu getirip istinsah yaptırmıştır (Hasenî, ts., II, 455).

8. Sehârenpûrî'nin Tasavvufi yönü

İlmi alanlarda kendisinden istifade edilen Sehârenpûrî'nin manevi ve ruhanî yani tasavvufi yönü de çok parlak ve bereketli idi. Sehârenpûrî'nin dünyaya ilk göz açtığı yer ve dönem dini, ilmi ve ruhanî bir zenginliğe sahipti. Köy ve şehirlerde medrese ve tekkeler bulunmaktaydı. Mürşitler halkı ruhanî yönden terbiye etme faaliyeti yürütüyorlardı. Bunlar arasında en büyük ve en meşhur olan aynı zamanda Sehârenpûrî'nin tasavvufi anlayışının da yerleşmesine vesile olan tekke Gengûh'da bulunan Reşid Ahmed Gengûhî'nin tekkesidir. Sehârenpûrî'nin bu tekkeyle tanışmasına vesile olan ise amcası Muhammed Ensar'dır. Sehârenpûrî Gualiyâr'da 7-8 yaşlarında amcasının yanında okuduğu dönemde amcası Sehârenpûrî'ye "Din eğitimini tamamladıktan sonra Reşid Ahmed Gengûhî'ye bağlan" nasihatiyle tavsiyede bulunmuştu. Sehârenpûrî'nin "Biz o zamanlar Reşid Ahmed Gengûhî'yi sadece iyi bir hoca olarak biliyorduk" sözü ilk zamanlar Gengûhî'nin ruhanî yönünü bilmediğini açıklamaktadır. Yine Gualiyâr'daki eğitiminden döndüğünde memleketindeyken 1282/1866 veya 1283/1867 yılı bir ramazan ayında Gengûh'da Reşid Ahmed Gengûhî'nin arkasında bir teravih namazı kılmasıyla ona gönlünde bir yer açmıştır. Bu bağın gittikçe güçlenmesinin nedenleri arasında Reşid Ahmed Gengûhî'nin Sehârenpûrî'nin akrabası olmasının da bir tür katkısı olmuştur. Aynı zamanda Sehârenpûrî'nin Gengûh'dan evli olması nedeniyle oraya çokça gidip gelişlerinde Reşid Ahmed Gengûhî'yle karşılaşmanın sürekliliği de söz konusudur. Bir de Sehârenpûrî'nin hocası Mazhar Nanotevî'nin kendi gözünde ilmi olarak çok yüce mertebelerde olmasına karşın hocasının Reşid Ahmed Gengûhî'nin huzuruna gittiğinde ona derin bir saygı duyması da Sehârenpûrî'yi derinden etkilemiştir (Miretî, ts., 72; Hasenî, ts., I, 99-102).

1288/1871 yılında kendisi on dokuz yaşındayken ve Menglûr'da hocalık yaptığı dönemde bazı hocalarıyla istişare sonucu Gengûh'a gidip Reşid Ahmed Gengûhî'den el alıp ona bağlanmıştır (Miretî, ts., 71-73; Hasenî, ts., I, 103-106). Olayın ilginç tarafı Sehârenpûrî'nin yaygın dini eserleri okumayı tamamladıktan sonra Reşid Ahmed Gengûhî'nin tekkesinde tarikat yolunda sıfırdan başlamaya karar vermesidir. Bu durumundan sonraki halini öğrencisi Âşık İlâhî şöyle anlatır: "Sehârenpûrî şeyhinden ince bir ruh halî edinmiş olduğu halde geri döndü. İlm-u şeriyayı tamamlamış ancak ilm-u tarikata yeni başlamıştı. Allah'ı yüceltme ve marifet dersleri alıyorlardı. Gündüz kendi ilmüne susayanlara tefsir, fıkıh dersleri veriyor, gece ise Allah'ı zikrederek lezzet alıyordu. Gecenin sessizliğe büründüğü saatlerde dünya uyurken o rabbiyle irtibat halinde olurdu. Hocanın bu halinden ve Allah sevgisiyle yanan kalbinden yakın çevresi bile haberdar değildi." (Miretî, ts., 74)

Sehârenpûrî'nin mürşidi Gengûhî'nin kendisine verdiği virtleri yerine getirip zahiri ve manevi manada yaptığı bütün işlerden hocasını haberdar ederdi. Hocasıyla bu şekildeki iletişimi ve paylaşımı dokuz sene boyunca devam etmiştir. Gündüzleri hocalık yaparken geceleri zikirlerle meşgul olurdu. Aynı zamanda teheccüd namazını asla aksatmazdı (Hasenî, ts., I, 105-106).

8.1. Sehârenpûrî'nin Şeyhinin Makamına Geçişi

Sehârenpûrî 1297/1880 yılında ikinci haccını yapmadan önce şeyhi Gengûhî, Mekke'de bulunan kendi şeyhi İmdâdullah Mekki'ye bir mektup göndererek mektubunda müridi Sehârenpûrî'de zuhur eden manevi hallerden memnun olduğunu yazmıştır. Sehârenpûrî hacca gittiğinde şeyhinin şeyhi İmdâdullah Mekki'ye uğramış, İmdâdullah Mekki Gengûhî'nin mektubunda yazdığı durumu bizzat onda müşahede etmiştir. Bundan dolayı ona hilafet izni verip sarığını onun başına takmıştır (Miretî, ts., 107-108; Hasenî, ts., I, 74). Sehârenpûrî ile şeyhi Gengûhî arasındaki bağ, şeyhinin vefatı olan 1323/1905 yılına kadar tam otuz beş sene devam etmiştir. Bu ilişkisi sadece ruhanî hallere bağlı değildi. Sehârenpûrî hayatındaki diğer bütün işlerde Gengûhî ile sürekli istişare halindeydi ki bunun bazı örnekleri bu makalede iş hayatı ve aileyle ilgili bölümlerde bulunmaktadır.

Sehârenpûrî şeyhi Reşid Ahmed Gengûhî hayattayken şeyhine edebinden dolayı hiç kimseye el vermezdi. Çok zorda kalırsa istiğfar ederek verdiği eli karşısındakine: "Ben Reşid Ahmed Gengûhî'den Halil Ahmed'in vasıtasıyla el alıyorum" diye söyleyerek verirdi. Şeyhinin ahirete irtihalinden sonra Sehârenpûrî artık el vermeye başladı. Öyle ki onun Harameyn'den müritleri dahi vardı (Miretî, ts., 75; Hasenî, ts., II, 423).

8.2. El Verme Şekli

Sehârenpûrî, el vermeden önce bunun amacından bahseder sonra da eğer el alacak olan bir kişi ise bizzat kendi elini vererek biat alırdı. Bir kişiden fazla topluluklardan biat alırken mendil veya sarık vasıtasıyla ve eğer daha da fazla kişi olduğunda ise sarıkları birbirine bağlanmak suretiyle el verme işlemini gerçekleştirirdi. Bu el verme işleminin safahatı ise şu şekilde cereyan ederdi. Şeyh makamında olan Sehârenpûrî önce hutbe okur, sonra Fetih Suresinin onuncu ayetini (Fetih, 48/10) okurdu. Daha sonra orada bulunanların hepsine kelime-i tevhidi getirtip şu şekilde tövbe ettirirdi: “Deyin ki biz şunu vaat ediyoruz; Küfür etmeyeceğiz, Allah’a şirk koşmayacağız, bidat işlemeyeceğiz, hırsızlık yapmayacağız, zina yapmayacağız, yalan söylemeyeceğiz, kimseye iftira atmayacağız, kimsenin malını haksız yere yemeyeceğiz, herhangi küçük veya büyük günah yapmayacağız, eğer büyük veya küçük günah bizlerden sadır olursa hemen tövbe edeceğiz. Biz Çiştîyye (Nizami, 1993, VIII, 343-346), Nakşibendiyye (Algar, 2006, XXXII, 335-342), Kâdiriyye (Azamat, 2001, XXIV, 131-136) ve Sühreverdiyye (Öngören, 2010, XXXVIII, 42-45) tarikatlarının hepsinde Halil Ahmed’in elini alarak biat ediyoruz. Ey Allah’ım tövbelerimizi kabul eyle ve bizi salih kullar arasında haşr eyle” (Miretî, ts., 403; Hasenî, ts., II, 430-431).

8.3. Biat Sonrası Müritlere Önerdiği Ameller

Sehârenpûrî biatten sonra müride dini emirlerini yerine getirmeyi tavsiye ederdi. Özellikle beş vakit namazı cemaatle kılmalarını öğütlerdi. İslam’a uygun bir görünüşe sahip olmalarını (bıyığın kısaltılıp sakalın bırakılmasını) isterdi. Bidatleri bırakmayı, şeriata uymayı onlara emrederdi. Her namazdan sonra detayları şu şekilde olan bir vird yapmalarını tavsiye ederdi: Sabah ve akşam namazından sonra 100 kere kelime-i temcit yani *Sübhanellahi ve'l-hamdülillahi velâ ilâhe illellahu ve'llahu ekber ve lâ hevle vela kuvvete illa billahi'l-aliyyi'l-azîm*, öğle namazından sonra *Lâ hevle vela kuvvete illa billahi'l-aliyyi'l-azîm*, ikindiden sonra 300 defa salavat ve yatsıdan sonra 300 defa istiğfar söylemelerini önerirdi. Ayrıca her namazdan sonra tesbihat çekmelerini, her gün Kuran’dan bir cüz okumalarını ve yine her gün *el-Hizbü'l-a'zam ve'l-virdü'l-efham*’ın (Özel, 1989, II, 405) bir bölümünü okumalarını tavsiye ederdi. Eğer biat edenler arasında ilim sahipleri varsa onlara diğer müritlere tavsiye ettiklerine ek olarak teheccüd ve evvabin kılmalarını ve dini ilimlerin eğitim ve öğretimini yapmalarını zorunlu kıları. Bazılarına on iki tespih²¹, cehri zikir veya mizaçlarına uygun virtler tavsiye ederdi (Hasenî, ts., II, 431). Müritlerinin istigallerine göre kendilerine verilen virtler de farklılık olabiliyordu.

Eğer mürit kadın ise beş vakit namaz, dini emirleri yerine getirme, her gün Kuran’dan bir cüz okuma, *el-Hizbü'l-a'zam ve'l-virdü'l-efham*’dan bir bölüm okuma, her namazdan sonra tesbihat çekme, kelime-i temcit (<http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=5410>) yani *Lâ hevle vela kuvvete illa billahi'l-aliyyi'l-azîm* zikrini söyleme, salâvat getirme ve istiğfar yapmalarını isterdi. Ayrıca kocalarına itaat etmelerini, çocuklarını terbiye etmelerini ve ev düzenini sağlamalarını isterdi. Allah’ın emri ve Hz. Peygamberin sünnetine riayet ettikleri müddetçe bu yaptıklarının onlara yeterli olacağını söylerdi. Eğer bir kadın bunlardan başka vazife almak isterse ona da teheccüd, evvâbin, işrâk namazlarıyla birlikte on iki tesbih ve pâs-ı enfâs (Algar, 1993, VIII, 304) yapmalarını isterdi (Miretî, ts., 414; Hasenî, ts., II, 434-435).

8.4. Tasavvuf Anlayışı ve Görüşleri

Sehârenpûrî tasavvuf ilminin gerçekliğinden yola çıkarak tasavvuf anlayışını şu şekilde ifade etmektedir: “Allah’ın ve Resulünün sevgini kalbe yerleştirmek, onlar dışındakilere rağbet göstermemek ve bu düşünceden asla ayrılmamak” (Hasenî, ts., II, 498).

Başka bir ifadesinde ise tasavvufun amacını şu şekilde zikreder: “İnsanın kalbinin Allah’ın istediklerini isteyecek seviyeye gelmesi, vücudun yemeye karşı ihtiyaç hissettiği gibi ruhi olarak Allah’a ibadetlere karşı aynı şekilde ihtiyaç hissedecek hale gelmesidir (Hasenî, ts., II, 502).

8.4.1. Şeyh Tasavvuru

Sehârenpûrî bazı tasavvuf ehli tarafından önemli sayılan şeyh (Öngören, 2010, XXXIX, 50-52) tasavvuruna çok da önem vermez ve müridin bunun için uğraşmasının zararlı olduğunu düşünürdü. Kendisine göre eğer mürit şeyhten istifade diyorsa o zaman müridin kalbinde şeyhine karşı sevginin doğmasıyla şeyh tasavvuru kendiliğinden ortaya çıkacaktır ki tasavvur bu sevginin furuudur ve gayri ihtiyaridir (Hasenî, ts., II, 509).

8.4.2. Dünyayı Terk Etmemesi

Sehârenpûrî terk-i dünya anlayışına karşıydı. Bir kişinin Sehârenpûrî’ye yazdığı mektupda: “Çok vesveselendiğini bu sebeple de ormanlara çekilmek istediğini söylemiş.” Sehârenpûrî ona cevap verirken şöyle yazmıştır: “Vesveselerden çok korkmayın ve bunları gidermek için çabalamayın. Kalbi itminan nasip

²¹ Farklı zikirlerden oluşan ve toplam sayısı 1200’e ulaşan bir virttir.

olduğunda bu vesvese kendiliğinden yok olacaktır. Müsait olduğunuz zamanlarda murakabe yapın. Ormanlara çekilmek, aç kalma İslamî bir davranış değil, papazların davranışıdır” (Hasenî, ts., II, 435-436).

Başka bir mektuba cevap verirken de şöyle der: “Siz sabır ve sebat ile kendi vazife ve virtlerinizi yapın, tamamlayın ancak keyfiyetlerin peşine düşmeyin. Gezmek için, eğlenmek için ormanlara gidebilirsiniz ancak inzivaya çekilmeyi asla düşünmeyin (Hasenî, ts., II, 436).

8.4.3. Aile ve Sosyal İlişkilerde Hukuklara Riayet

Seyrû's-sülûk yolunda aile bireylerinin haklarına riayet etmelerini müritlerine çokça vurgulardı. Bu konuda gevşek davranan birisini şu şekilde uyarmıştır: “Eşine karşı ahlaklı davranışlarda bulun. Çünkü Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “Sizin en hayırlınız ailesine en hayırlı olanınızdır. Ben aileme karşı sizin en hayırlınızım.” (Hasenî, ts., II, 438-439).

Sehârenpûrî'nin müritlerine gösterdiği tasavvuf yolu sosyal ve aile ilişkilerde engel olmamaktaydı. Âşık ilâhî Miretî'nin ifadesine göre şeriata aykırı olmadığı müddetçe müritlerine hiçbir zaman işlerinden ayrılmasını emir vermemiş. Aile bireyleri arasında sevgi bağının yok olmasını istememiştir. Ne kimseye çile çekirmiş ne de müritlerin yemesine içmesine karışmıştır. Kimseyi ormana veya nehir kenarlarının yanına inzivaya göndermemiştir. Kimseyi kaldıramayacağı yükü yüklememiştir. Kimseyi kendisinin yanında kalmaya zorlamıştır. Sehârenpûrî, müritlerine tek başlarına başarabilecekleri işler veriyordu. Onun metodu müritlerinin insanlarla normal hayatındaki ilişkileri etkilemiyordu. Yıllarca çile çekerek hakikate ulaşma konusunda çaba sarf etme yerine onun metodu daha başarılı idi. Sehârenpûrî izlediği bu yolda ne cezb-i hal ne çok ağlayarak kendini yıpratma hali söz konusu değildi. Keşifler ve varidatların ortaya çıkışı diye bir durum da yoktu (İbn Mace “Nikah”, 50; Hasenî, ts., II, 441).

9. Sehârenpûrî'nin Fıkhi Yönü

Sehârenpûrî fıkhi usulü ve furuu bağlamında Hanefi Mezhebi anlayışını benimsemiştir. Ancak onun Hanefi Mezhebine bağlılığı hiçbir zaman taassup derecesine ulaşmamıştır. Bir konuda mensup olduğu mezhebe aykırı herhangi bir delil söz konusu olsa Sehârenpûrî mezhebinin görüşlerine muhalif hareket edebilmiş veya tarafsız kalmıştır. Her konuda itidalli noktada durmayı başaran Sehârenpûrî bu konuda itidalli yaklaşımı hiçbir zaman elden düşürmemiştir. Diğer yandan Sehârenpûrî, bir mezhebe mensubiyeti savunmuş, mezhepsiz anlayış taraftarlarıyla hep mücadele etmiştir. Özellikle kendi döneminde ve bölgesindeki Birelvî, Şiî, Râfizî ve Vehhabî zihniyetine karşı mücadele etmiştir. Onun bu mücadelesi kelâmî konularda olduğu kadar fıkhi konularını da içine almaktadır. Nitekim cuma namazının ikinci ezanın cami dışında mı yoksa cami içinde mi okunması gerektiği konusundaki tartışmalar çerçevesinde kaleme aldığı *Tensîtu'l-Ezân fi tahkîki mahallî'l-Ezân* adlı eseri ile keçilerin zekâtıyla ilgili soru ve cevapları içeren fetva niteliğinde *el-Müğtenem fi zekâti'l-ğenem* adlı eseri bu minvalde eserlerdir (Hasenî, ts., II, 566-567). Ayrıca Sehârenpûrî'nin Mezâhirü'l-ulûm Medresesi'nde müderrisen verdiği fetvaların bir araya getirildiği dört ciltlik Urduca eseri de (Özşenel, 2009, XXXVI, 311) onun sadece hadis alanında değil fıkhi sahasında da otorite âlimlerden biri olduğunun göstergesidir.

Sehârenpûrî yeri geldiğinde dört mezhep ve bunun dışındaki ehlisünnet anlayışına deliller çerçevesinde cevaplar vermiştir. Bunun en bariz uygulaması onun meşhur Ebu Davud şerhi olan *Bezli'l-mechûd'* da çokça rastlanmaktadır (Sehârenpûrî, 2006, I, 192, 491). Sehârenpûrî bu şerhinde ahkâm hadislerini şerh ederken, diğer hadislerle göre onlara daha çok ağırlık verdiği aşikârdır. Ahkâm hadislerinden çıkarılması gereken fikhî hükümleri belirtmede oldukça gayretlidir. Bu tür hadisleri açıklarken, konuyla ilgili mezheplerin delillerine ve fikhî görüşlerine genişçe yer vermektedir (Sehârenpûrî, 2006, I, 491; VII, 127-128).

Sonuç

Hindistan'da yetişen ve çeşitli medreselerde hocalık ve yöneticilik yapan aynı zamanda fakih, sûfi ve hadis âlimi olan Sehârenpûrî, XX. yüzyıl Hindistan ilim, irfan tarihinin çok önemli abide şahsiyetlerinden biridir. Hayatının her bir günü okuma-yazma, ilim ve araştırma ile geçmiştir. Hiç kimseden çekinmeden, korkmadan hakkı ve doğruyu haykırması, bu sebeple sevenleri olduğu kadar sevmeyenleri olmuştur. Sevmeyenleri kendisine çokça zorluklar çıkarmışlardır. Onun yazdığı eserlerine bakıldığında bunun izlerini o eserlerde görmek mümkündür. Her şeye rağmen kısaca incelemiş olduğumuz Sehârenpûrî ve eserlerinin daha geniş çaplı akademik çalışmalara konu edinmeyi hak ettiği konusunda asla şüphe yoktur.

KAYNAKÇA

- Ahatlı, Erdinç - İnam ul HAQ. Şebbir Ahmed Osmânî ve Fethu'l-Mülhim bi-Şerhi Sahîhi'l-İmâm Müslim adlı eseri. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 20. Sayı 37. ss 21-52.
- Algar, Hamid (1993). *Çirâğ-ı Dehlî*. TDV İslam Ansiklopedisi. C. 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Algar, Hamid (2006). *Nakşibendiyye*. TDV İslam Ansiklopedisi. C. 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Alper, Ömer Mahir (2001). *Kandehlevî, Muhammed İlyas*. TDV İslam Ansiklopedisi. C. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Azamat, Nihat (2001). Kâdiriyye. *TDV İslam Ansiklopedisi*. c. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Benli, Mehmet Sami (2005). Miftâhu'l-ulûm. *TDV İslam Ansiklopedisi*. c. 30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Birişik, Abdülhamit (2001). Kandehevî, Muhammed İdrîs. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Birişik, Abdülhamit (2008). Rıza Han Birelvî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Birişik, Abdülhamit (2009). Senâullah Amrîsarî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Birişik, Abdülhamit-Khalid Zafarullah Daudi (2002). Keşmîrî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Buhârî, Muhammed Akber Şah (2006). *Peçâs Celîlü'l-Kadr Ulemâ Peçâs Celîlü'l-Kader Ulemâ*. Lahor: el-Mîzân.
- Çiçekler, Mustafa (2008). Sa'dî Şîrâzî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 35, ss. 405-407. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Edrevî, Mevlana Esîr Sâhib (1997). *Mevlana Reşîd Ahmed Gangûhî Hayat or Kâr-nâme*. Diyûbend: Şeyhu'l-Hind Akademi.
- Enverî, Muhammed (2004). *Envâr-i Enverî*. Kârâçî: Ahsenu'l-Ulum.
- Erdoğan, Mehmet (2010). Şah Veliyyullah. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Farukî, Nisar Ahmed (2000). İmâdullah Tehânevî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gazalî, Muhammed (1996). Gengûhî, Reşîd Ahmed. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Görgün, Hilal (2003). Medenî, Hüseyin Ahmed. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hakkânî, Abdul Kayyûm (2006). *Cemâl-i Enver*. Noşehre: el-Kasım Akadimi.
- Hasenî, Muhammed Sâni (tarihsiz). *Hayat-i Halîl*, Leknev: Mektebe-i İslâm.
- Hatiboğlu, İbrahim (2004). Mesâbîhu's-Sünne. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Irakî, Abdürreşîd (2001). *Çalîs Ulemâ-i Ehl-i Hadîs*. Lahor: Nu'mânî Kütüphane.
- Kallek, Cengiz (1998). el-Hidâye. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kanar, Mehmet (2007). Nizâmî-i Gencevî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 17, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kandehevî, Muhammed Zekerîyya (tarihsiz). *Âp Bîti*. Kârâçî: Mektebe-i Ömer Farûk.
- Kandehevî, Nûr'l-Hasen (2009). *Ustâzû'l-kul Hazret Mevlana Memlûkû'l-Ali Nanotevî*. Kandehele: Muftî İllâhî Bahş Akademi.
- Kılıç, Hulusi (2001). el-Kâfiye. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mar'aşlı, Yusuf b. Abdurrahman (2006). *Nesru'l-cevâhir ve'd-dürer fi ulemâi karnî'r-râbî 'aşere*. Beyrut: Daru'l-marife.
- Mîretî, Muhammed Âşîk İllâhî (tarihsiz). *Tezkîratü'r-Reşîd*, Sadhûre: Bilalî Sittim.
- Mîretî, Muhammed Âşîk İllâhî (tarihsiz). *Tezkîretü'l-Halîl*. Kârâçî: Mektebetü's-Şeyh.
- Nedvî, Ebû'l-Hasen Ali, (2003). *Hazret Şeyhu'l-Hadîs Mevlana Muhammed Zekerîyye Kândehevî*. Leknev: Mektebe-i İslâm.
- Nedvî, Ebû'l-Hasen Ali (2009). *Hazret Mevlana, İlyas or un ki Dinî Davet*. Lahor: Tayyib Publisher.
- Nizami, Khaliq Ahmad (1993). Çiştîyye. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Okumuş, Ömer (1993). Câmî, Abdurrahman. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öngören, Reşîd (2010). Sühreverdiyye. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, Azmi (2006). Nedvetü'l-Ulemâ. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, Azmi (2007). Nevvâb. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özel, Ahmet (1989). Ali el-Kârî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özen, Şükrü (2011). Tenkîhu'l-usûl. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özşenel, Mehmet (2001). Kandehevî, Muhammed Zekerîyya. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özşenel, Mehmet (2009). Sehârenpûrî, Halîl Ahmed. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sehârenpûrî, Halîl Ahmed b. Mecîd (2006). *Bezli'l-mechûd fi halli Ebi Davud l-XIV*, Thk. Muhammed Zekerîyya b. Yahya el-Kandehevî. Beyrut: Dâru'l-beşâiri'l-ilmiyye.
- Sifîl, Ebu Bekir (2013). Zafer Ahmed Tehânevî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şâh Buhari, Muhammed Akber (2006). *Peçâs Celîlü'l-Kader Ulemâ*. Lahor: el-Mîzân.
- Tirmizî, Muhammed Şekûr (1977). *Tezkîretü'z-Zafer*. Feysalabad: Mektebe-i İlmiyye.
- Zehebî, Şemsüddîn (1998). *Tezkîretü'l-Hüffâz*. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye.
- İnternet Siteleri
<https://insanvehayat.com/hindistana-vurulan-aidiyet-muhru-kutup-minar/>, Erişim Tarihi: 26.10.2018